

## فهرست مطالب

| صفحه | عنوان                                                       |
|------|-------------------------------------------------------------|
| ۱    | پیشگفتار                                                    |
| ۳    | فصل اول: بخش نظری                                           |
| ۳    | ۱. باستان‌شناسی دریایی چیست؟                                |
| ۳    | ۱-۱ میراث فرهنگی دریایی                                     |
| ۴    | ۲. مروری بر روند تحولات نظری در حوزه باستان‌شناسی دریایی    |
| ۵    | ۲-۱ جمع‌آوری اشیاء قدیمی و عتیقه (آنتی کواریانیسم)          |
| ۷    | ۲-۲ نظریه تاریخ فرهنگی                                      |
| ۱۰   | ۲-۳ نظریه روندگرا و فراروندگرا                              |
| ۱۸   | ۳. میراث فرهنگی دریایی و قوانین آن                          |
| ۱۸   | ۳-۱ مروری بر قوانین حراست از شناورهای تاریخی                |
| ۲۲   | ۳-۲ باستان‌شناسی شناورهای فلزی مدرن                         |
| ۲۵   | ۴. پیشینه رویدادهای تاریخی و گسترش دانش باستان‌شناسی دریایی |
| ۲۶   | ۴-۱ پیش از اختراع اسکوبا                                    |
| ۳۵   | ۴-۲ پس از اختراع اسکوبا                                     |
| ۶۶   | ۵. پراکندگی جغرافیایی مطالعات باستان‌شناسی دریایی           |
| ۶۶   | ۵-۱ کشورهای حوزه شرقی دریای مدیترانه/لوانت                  |
| ۹۱   | ۵-۲ کشورهای حوزه غرب اقیانوس هند                            |
| ۱۰۸  | ۵-۳ میراث فرهنگی به زیر آب رفته ایران                       |
| ۱۱۸  | ۵-۴ تحولات اخیر در باستان‌شناسی دریایی ایران                |
| ۱۲۲  | فصل دوم: بخش عملی                                           |
| ۱۲۲  | ۱. ارزیابی معیار (اعتبار) اثر فرهنگی                        |
| ۱۲۲  | ۱-۱ معیار در مدیریت میراث فرهنگی زیر آب                     |
| ۱۳۰  | ۲. طراحی طرح، ارزیابی خطر و برنامه مدیریتی                  |

|     |                                                                     |
|-----|---------------------------------------------------------------------|
| ۱۳۱ | ۲-۱ طراحی طرح                                                       |
| ۱۳۳ | ۲-۲ ارزیابی خطر                                                     |
| ۱۳۴ | ۲-۳ برنامه مدیریتی                                                  |
| ۱۳۸ | ۳. بررسی و پایش                                                     |
| ۱۳۸ | ۳-۱ لزوم بررسی و پایش میراث فرهنگی زیر آب                           |
| ۱۳۹ | ۳-۲ روش‌های در دسترس برای بررسی و پایش میراث فرهنگی زیر آب          |
| ۱۴۹ | ۳-۳ مزایا و محدودیت‌های روش‌های در دسترس                            |
| ۱۴۹ | ۴. کاوش در زیر آب                                                   |
| ۱۵۰ | ۴-۱ ضرورت کاوش                                                      |
| ۱۵۳ | ۴-۲ امنیت در کاوش                                                   |
| ۱۵۷ | ۴-۳ شیوه و ابزارهای کاوش در زیر آب                                  |
| ۱۶۱ | ۵. ارزیابی کار میدانی                                               |
| ۱۶۲ | ۵-۱ ضوابط و قوانین طرح پیشنهادی میدانی                              |
| ۱۶۴ | ۵-۲ یک طرح پیشنهادی میدانی                                          |
| ۱۶۵ | ۶. گزارش دهی                                                        |
| ۱۶۶ | ۶-۱ انواع گزارش دهی                                                 |
| ۱۷۰ | ۶-۲ اجزاء اصلی گزارش دهی                                            |
| ۱۷۱ | ۷. حفاظت برجای از میراث فرهنگی زیر آب                               |
| ۱۷۱ | ۷-۱ قوانین حفاظت برجای از میراث فرهنگی زیر آب                       |
| ۱۷۲ | ۷-۲ عوامل حفاظت برجای از میراث فرهنگی زیر آب، به عنوان نخستین گزینه |
| ۱۷۶ | ۷-۳ چگونگی حفاظت برجای از میراث فرهنگی زیر آب                       |
| ۱۸۰ | ۸. حفاظت پس از کاوش                                                 |
| ۱۸۰ | ۸-۱ وضعیت یافته‌های فرهنگی پس از غرق شدن                            |
| ۱۸۳ | ۸-۲ چگونگی حفاظت از یافته‌های فرهنگی هم‌زمان با کاوش                |
| ۱۸۶ | ۸-۳ حفاظت از یافته‌های فرهنگی پس از کاوش (انتقال به موزه یا محوطه)  |
| ۱۹۱ | ۸-۴ برنامه‌ریزی و بودجه حفاظتی                                      |

|     |          |
|-----|----------|
| ۱۹۶ | فارسی    |
| ۱۹۶ | انگلیسی  |
| ۱۹۷ | اینترنتی |
| ۲۰۱ |          |

## پیشگفتار

اگرچه حوزه‌های تخصصی بسیاری در باستان‌شناسی وجود دارند، اما منبع عظیمی از اطلاعات را می‌توان در زیر آب‌ها یافت. این حوزه‌ها دارای استعداد تأمین اطلاعات جدید و فراوانی از تاریخ بشریت‌اند. حوزه‌های واقع در زیر آب، به دو دلیل اساسی درخور توجه‌اند: اول آنکه در نوع خودشان بی‌همتا هستند و در هیچ جای دیگر دست‌یافتنی نیستند (برای مثال، لاشه کشتی‌ها) و دیگر اینکه انواعی از مواد در زیر آب بهتر محفوظ می‌مانند. باستان‌شناسی بر ماهیت، حقیقت و تفسیر آثار جسمانی به‌جامانده از گذشته متمرکز است، اما باستان‌شناسی زیر آب که حوزه مطالعه نسبتاً جدیدی است، دانشی است که با استفاده از مواد به‌جامانده به مطالعه گذشته انسان می‌پردازد، به شرط آنکه حداقل یک‌صد سال در زیر آب بوده باشد. مناطقی که پیش از این بستر دریا بودند، به سطوحی خشک تبدیل شدند و خشکی‌هایی که هم‌اکنون در زیر آب هستند، در حوزه مطالعات باستان‌شناسی زیر آب قرار می‌گیرند. به بیانی ساده‌تر، یافته‌های دریایی ممکن است در مکان‌های دور از انتظار کشف شوند.

با توجه به شرایط ویژه ایران، به‌عنوان پل ارتباطی دنیای شرق و غرب، و وجود دریای مازندران در شمال و خلیج فارس و دریای عمان در جنوب کشور، این سرزمین از قابلیت بالایی برای مطالعات کشتیرانی، تجارت دریایی و دریانوردی برخوردار است. با توجه به اهمیت موضوع از دو دهه گذشته، نخستین گام‌ها در راستای راه‌اندازی گروه پژوهشی باستان‌شناسی زیر آب در سازمان میراث فرهنگی ایران برداشته شده و تجارب ارزشمندی در این خصوص به‌دست آمده است.

با توجه به جوان بودن دانش باستان‌شناسی زیر آب در ایران، انتقال دانش و فناوری این دانش نوپا ضرورتی انکارناپذیر است. در این راستا، چندین کتب و مقاله در مجلات معتبر داخلی از سوی اعضای گروه باستان‌شناسی زیر آب پژوهشگاه میراث فرهنگی با موضوع مطالعات میراث فرهنگی زیر آب نگاشته و چاپ شده است، اما انتشار کتابی با موضوع مباحث نظری و عملی باستان‌شناسی زیر آب ضرورتی بود که با حمایت ارزشمند ریاست وقت

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی انسانی دانشگاه‌ها، استاد فقید جناب آقای دکتر احمد احمدی (ره)، و مدیر محترم گروه باستان‌شناسی آن سازمان، آقای دکتر محمدرضا سعیدی، به رشته تحریر درآمد. کتاب حاضر شامل دو بخش نظری و عملی با رویکردی دانشجویی است؛ به این امید که بتواند نظر علاقه‌مندان جوان به حوزه باستان‌شناسی زیر آب ایران را جلب کند و زمینه ارتقای این دانش نوپا را مهیا سازد.

حسین توفیقیان

۱۴۰۲